

La immigració italiana a Girona entre 1852 i 1936

La seva influència, sobretot l'econòmica, va marcar el creixement de la ciutat

Des de mitjan segle XIX i fins ben entrat el segle XX, aproximadament a finals dels anys seixanta, la situació d'extrema precarietat econòmica, d'instabilitat política i de pressió demogràfica que patia Itàlia féu que quasi deu milions de persones abandonessin el país a la recerca d'un futur millor, lluny del seu lloc d'origen.

JOAN BARBARÀ > TEXT

La majoria d'aquests emigrants varen escollir el Nou Món per tal de refer les seves vides. D'altres es quedaren al continent europeu. Alguns d'aquests darrers varen triar Girona com a punt de destinació. Entre el 1852 i 1936, una ciutat que a començaments de la Guerra Civil tenia només 23.871 habitants (cens del 30 d'abril de 1936), va acollir una autèntica munió d'italians que arribaren en diferents onades, petites però constants, que amb el pas del temps es varen anar confonent amb la població autòctona. Amb els anys, l'aportació que tota aquesta gent va fer a la nostra societat va ser importantíssima. La seva empremta fou notòria en apartats ben diversos, tant del domini social com del cultural, però va ser sobretot en el camp econòmic on la seva influència va ser decisiva: tant, que si no la tinguéssim en compte se'ns faria molt difícil comprendre moltes coses de la Girona del segle XXI.

Els antecedents

La relació dels Països Catalans amb Itàlia ve de molt lluny, concretament de l'edat mitjana. L'almirall almogàver Roger de Flor (Brindisi, 1267) o el poeta Gilabert de Pròixita (segle XIV), nascut en el si d'una família originària de la Campània, en són dos exemples. Malgrat això, la presència de ciutadans transalpins a Girona és molt posterior, tot i que és prèvia a la creació de l'Estat italià. Busquets i Simon, en el seu llibre *La Girona del segle XVII*, ens recorda que en el setge de 1653 ja hi varen participar alguns combatents napolitans.

Tot i que no hi ha cap document que pugui determinar la data exacta de la seva vinguda, sabem que a finals del

Si haguéssim de posar una data d'inici a la immigració més nombrosa de ciutadans d'origen italià a Girona, aquesta seria el 1852

ARXIU DE LA FAMILIA NICOLAZZI

>> *Pietro Nicolazzi en els anys de la seva arribada a Girona.*

segle XVIII arribaren a la ciutat dues famílies d'origen italià, els Abancini i els Saliati. Aquests últims eren gent de possibles, i els diferents censos publicats els defineixen com a propietaris. D'aquesta nissaga, que es manté viva a la ciutat almenys per cinc generacions, els que adquiriran més notorietat a la nostra societat seran Tomàs Saliati en el camp cultural (va ser membre ac-

Gerona
Calle del Progreso

AUTOR DESCONEGUT. FONS EMILI MASSANAS. INSPAL. DIPUTACIÓ DE GIRONA

tiu de l'Associació Literària de Girona i fundador de la *Revista de Gerona*) i Joan Saliati en l'econòmic, ja que va ser un pròsper industrial paperer.

Aquest últim, que era un dels amos de Saliati i Sala (La Gerundense), la primera fàbrica de paper continu que hi va haver a Catalunya, era un client habitual de Rafael Masó i va encarregar-li, el 1910, la reforma d'una casa del segle XIV situada en el número 8 del carrer Ciutadans. Quatre anys més tard, l'arquitecte modernista va projectar un bloc d'habitatges de lloguer, propietat de la mateixa família, que encara avui podem admirar en el carrer de la Neu.

Venim del nord, venim del sud

Si haguéssim de posar una data d'inici a la immigració més nombrosa de ciutadans d'origen italià a Girona, aquesta seria el 1852, quan el nom Pietro Nicolazzi Primatesta, natural de Pella (Piemont), ja surt en alguns documents.

Uns anys més tard, el 1864, vénen de Rivello (Basilicata) Blas Magaldi i Salvatore Priante. El 1870 va arribar a la ciutat la família Lasoli Antoniotti, procedent del Nord, concretament de la província de Novara. Més endavant en vindrien molts més. Els Filizzola, Alaggio, Januzzi i Martorano, que eren originaris del Sud (Basilicata); els Imbérgamo, de Sicília; els Fagnoli, de la Campània; els Albeverio, de la Llombardia; els Grober, els Ronco Viotti i

>> *L'Hotel Peninsular a primers del segle XX des del Pont de Pedra de Girona.*

els Ramponi, del Piemont; els Benetti, de l'Emilia Romagna; i els Cerbino, Tossetti, Batchelli, Abundi, Sauntzi, Calderaro, Tanneto, Pissavino, Tarprolli, Vetraino, Ferroni, Toniotti, Baratto, Crescenti, Rossi... Alguns s'hi varen estar un temps i després varen marxar, però d'altres es varen quedar i varen fer arrels entre nosaltres.

Alguns entramats familiars

La colònia italiana de Girona sempre va estar formada per molts més homes que dones. Potser aquesta raó explicaria, en part, el fet que es varen produir molt pocs matrimonis entre ells i que es barreassin molt aviat amb la població autòctona.

El que sí que hi va haver, sobretot al començament, va ser una mena d'efecte crida. Així, els Magaldi, Prian-

te, Alaggio i Filizzola eren parents. A la vegada, aquests últims tenien vincles de sang amb els Januzzi, els Calderaro i els Sauntzi. Els Lasoli i els Ramponi eren cosins, i els Fagnoli, els Tarproli i els Rossi eren d'entre família. Els Grober amb els Ronco Viotti també.

Una immigració peculiar

Més enllà dels vincles de llinatge que tenien algunes famílies, la colònia italiana de Girona funcionava d'una forma molt lliure i independent. Si exceptuem el Fascio, una associació promoguda des del consolat italià a Barcelona a l'època del Duce, no hi ha cap document que acrediti que els *azzurri* gironins tinguessin mai cap tipus de relació organitzada. En cap moment hi va haver cap associació, revista o butlletí que vinculés, per raó del seu origen, els italians de Girona.

La majoria d'italians que es varen establir a la ciutat eren gent emprenedora, amb un cert nivell d'instrucció, que buscaven establir les seves vides i fugir de la conflictivitat que es vivia aleshores a la seva terra. No venien a buscar feina sinó a crear-ne.

Els Nicolazzi i els Lasoli Antoniotti varen fer una impagable aportació en el camp de l'hostaleria, en organitzar la primera estructura hotelera amb cara i ulls que va tenir Girona. Els germans Lasoli Antoniotti varen fundar l'Hotel Italians, un establiment amb molt de

La colònia italiana de Girona sempre va estar formada per molts més homes que dones. Potser aquesta raó explicaria, en part, que es barreassin molt aviat amb la població autòctona

AJUNTAMENT DE GIRONA. CEDI. [JORGI PARÉS]

pedigrí que va viure la seva gran època en les dècades dels anys vint i trenta del segle passat. En el mateix carrer Ciutadans també hi varen muntar una fàbrica de gel i un altre hotel, el Centre, al costat de l'Ajuntament.

Els Nicolazzi de l'Hotel Peninsular (antiga Fonda San Antonio), el Savoy, el restaurant Rosaleda... varen modernitzar la professió, i són els *azzurri* que més visibilitat han tingut en la societat gironina. Varen ser els primers que varen venir i encara ara, quan ja estan a la sisena generació, són els únics que sempre han exercit la mateixa activitat tot mantenint el cognom.

Altres transalpins que regentaren negocis a la ciutat, que superaren amb escreix els 50 anys d'existència, foren els Imbèrgamo (òptica), els Magaldi (ferreteria) i els Ferroni, que a partir de Talleres Eléctrics Pérez (1929) aixecaren un petit imperi (Comercial Elèctrica) que va desaparèixer tot just l'any passat.

La Benetti

Des de principis del segle xx funcionava a Palau-sacosta una empresa metal·lúrgica anomenada Tapón Corona «Rapid» y Variedades S.A. En temps de pau, aquesta indústria, propietat de la família Benetti, de Ferrara, fabricava objectes religiosos (crucifixos i rosaris), articles per a fumadors, portaretrats, gerres i safates metàl·liques, obrellaunes, calçadors i, sobretot, els característics taps de corona.

Entre 1936 i 1939 la fàbrica va ser intervinguda per la Generalitat i va

>> *Llinda de la porta de la façana principal de l'antic Hotel Italianos, al carrer Ciutadans. A la dreta, la Grober, vista des del carrer Nou, abans de ser cremada.*

passar a formar part de la indústria de guerra de Catalunya (concretament era la F12). Sota la direcció de Carlo Benetti Tartaglia, aquesta empresa, ara rebatejada com a Fàbrica de Cartutxeria de Girona, es va dedicar en aquest període a fabricar cartutxos i beines per a màuser.

Un cop acabat el conflicte, les seves instal·lacions van ser ocupades per la metal·lúrgica Batlle i Solés, segons explica Manel Mesquita en el seu llibre *Quatre pobles en un segle*.

Els Grober, els més importants

De tots els italians que varen arribar a Girona entre el segle XIX i el XX, els Grober són sens dubte els que varen deixar una empremta més forta a la ciutat. En un treball de lectura obligada que l'historiador Josep Clara va publicar en el núm. 106 de la *Revista de Girona* el 1984 sobre la fàbrica Tèxtil Grober, l'autor deia: «La fàbrica Grober, situada entre el carrer Nou i

De tots els italians que varen arribar a Girona entre el segle XIX i el XX, els Grober són sens dubte els que varen deixar una empremta més forta a la ciutat

AJUNTAMENT DE GIRONA. CEDI. [AUTOR DESCONEGUT]

el de la Premsa, en el cor del barri del Mercadal, va tenir un pes específic remarcable en l'ahir de la ciutat i en el dels pobles veïns. Durant més de vuitanta anys, va exercir-hi una influència capital pel fet que una munió de famílies treballadores hi trobaren tot allò que poden oferir les empreses capitalistes. Per les seves dimensions materials i humanes, la Grober va ser al llarg de molt de temps la primera fàbrica de Girona, la que concentrava una plantilla de treballadors més crescuda i la que exportava a tots els continents».

Cristòfol Grober Viotti va néixer el 1860 al petit poble d'Alagna Valsesia, a la província de Vercelli, en els Alps italians, molt a prop de la frontera suïssa. Després de visitar l'Exposició Universal de Barcelona el 1888, finalment es va decidir per Catalunya —sembla que primer volia instal·lar-se a Toledo— per realitzar tot un seguit d'inversions. El 1889 es va establir a Girona i un any després va inaugurar una indústria al carrer Progrés, actual carrer Nou, especialitzada inicialment en la fabricació de trenyelles i cordons de seda. Més endavant va muntar una altra fàbrica tèxtil a Bescanó que obrí les seves portes el 25 d'octubre de 1895.

Durant anys, milers de gironins i sobretot gironines treballaren a Can Grober, que a la seva millor època va arribar a tenir una plantilla de 1.500 treballadors quan la ciutat tot just tenia poc més de 20.000 habitants.

>> Interior de la fàbrica Grober de Girona.

Directius italians de la Grober

A banda de Cristòfol Grober, que fou el principal impulsor del projecte, altres membres de la família —com la seva dona, Elisa Cardolle Sormano, el seu germà Adolfo i el seus cosins Giovanni i Enrico Grober Encio— participaren en diferents etapes en l'entramat accionarial d'aquest pool d'empreses.

Francesc Forn i Salvà, professor de l'IES d'Arenys de Mar, és l'autor del treball *De Grober a Grobelàstic* (1995), indubtablement l'estudi més rigorós i complet que s'ha fet mai sobre aquest grup tèxtil. Forn explica en el seu llibre que Cristòfol Grober, cansat de les reivindicacions obreres, impulsades pel sindicat El Arte Fabril de Gerona y sus Contornos i per un ambient social enrarit que es vivia a la Girona d'aquell temps, va decidir deixar físicament la fàbrica a finals de 1919. Va tornar a Itàlia, concretament a Varallo (Piemont), on va muntar una nova indústria, Manifattura Grober, dedicada a la fabricació de llanes per fer mitja.

En aquesta nova aventura empresarial el varen acompanyar el seu germà Adolfo i el seu cosí Enrico, que també es varen repatriar, malgrat que continuaren formant part del consell d'administració de SA Grober fins al 25 de juny de 1925, moment en què es varen vendre les accions i quedaren desvinculats del grup.

Tot i que a partir de 1920 Cristòfol Grober va fixar la seva residència a Torí, sempre va mantenir, d'una manera o altra, vincles amb les empreses de Giro-

na. Primer havia estat l'*alma mater* del projecte. Després, a partir del 28 de juny de 1919, va continuar com a soci minoritari i president del grup fins al 15 de juny de 1940. A partir d'aquesta data va deixar aquesta responsabilitat per passar a ser President d'Honor de l'empresa que ell mateix havia fundat cinquanta anys abans. Va mantenir aquest càrrec protocol·lari fins al 9 de desembre de 1941, quan va morir a Villa Grober, una imponent mansió que s'havia fet construir el 1929 al seu poble natal d'Alagna.

El 28 de juny de 1919, quan es va crear SA Grober com a empresa successora de Grober y Cía. Sociedad en Comandita, la família Grober va quedar com a soci minoritari a l'accionariat. Malgrat això, Giovanni Grober va continuar al consell d'administració i va ser nomenat director gerent de la fàbrica de Girona. Amb el lògic parèntesi del període revolucionari de la Guerra Civil, Giovanni Grober va exercir aquest càrrec fins al 30 de novembre de 1946.

Amb un nivell de responsabilitat inferior, cal dir que, el 1926, un altre italià, Giuseppe Pissavino, va ser director de la nova secció de botons.

Giuseppe Magaldi, que s'havia afiliat al Partit Nacional Feixista el juny de 1928, no tenia gaire predicament entre els italians gironins

El Fascio a Girona

A partir de l'arribada al poder de Benito Mussolini el 1922, des de les ambaixades i els consolats es comencen a promoure nuclis feixistes a l'estranger. Aquests grups, formats només per italians, exalçaven el totalitarisme i els valors patriòtics transalpins. L'actuació d'aquests col·lectius era sempre en clau interna i en cap cas varen intervenir en la política del país d'acollida.

Segons explica l'historiador Arnau González i Vilalta en el seu llibre *Cataluña bajo vigilancia*, a Girona va haver-hi diversos intents de crear un nucli estable del Fascio, i malgrat que en diversos períodes fins i tot hi va arribar a ser, mai no va esdevenir gaire dinàmic. El principal motiu de la inactivitat van ser les tradicionals divergències entre la colònia local i sobretot les dissensions internes entre la mateixa família de l'agent consular Magaldi, la més nombrosa de la comunitat italiana de Girona. Giuseppe Magaldi, que s'havia afiliat al Partit Nacional Feixista el juny de 1928, no tenia gaire predicament entre els italians gironins, i el cònsol a Barcelona Guido Romanelli va encomanar el 1932 a Carlo Baratto, un fiduciari de la delegació barcelonina, la missió d'apai-vagar les lluites familiars i mantenir amb vida la secció local del Fascio.

No va ser fàcil, però l'autoritat de Baratto va ser reconeguda i respectada per totes les faccions durant un temps. Llavors el Fascio gironí va tirar endavant i va viure un període d'estabilitat. A partir de 1933, quan Carlo Baratto

va caure en desgràcia i va començar a rebre molts atacs personals, el Fascio gironí va començar a anar de mal en pitjor fins que el 9 de maig de 1934 Luigi Avversi va comunicar al consolat de Barcelona la dissolució definitiva de la delegació gironina.

Arnau González revela en el seu llibre alguns noms de persones que varen formar part de l'organització feixista italiana a Girona. Són els següents: Giovanni di Giuseppe Magaldi, Giuseppe di Giovanni Magaldi, Salvatore di Antonio Magaldi, Maddalena i Maria Magaldi, Maria, Nelida i Vincenzo Luigi Albeverio, Carlo i Giacomo Baratto, Francesco di Michele Cerbino i Emilio di Francesco Januzzi.

Un home espavilat

Carlo Baratto va ser el director tècnic d'Indústries Químicas y Tartáricas SA —popularment, «Els Químics»— des de 1927 fins que va ser acomiadat el 1933 per la família Ensesa. Hi va haver diversos motius que varen fer que l'accionista majoritari perdés la confiança que havia dipositat en ell, però el principal va ser el descobriment que era un impostor, atès que el títol d'enginyer químic que exhibia era fals.

El suplement literari de *L'Autonomista* va publicar al llarg de 1928 diversos articles en els quals analitzava la situació de la indústria gironina. L'1 d'octubre en va publicar un dedicat als «Químics» en el qual assenyala Carlo Baratto, a qui defineix com a «*joven, activo e inteligente ingeniero industrial*», com a autèntic responsable de la modernització de la fàbrica i la internacionalització de la indústria.

Delegacions consulars

La important immigració italiana a Catalunya a finals del segle XIX i a començaments del XX, les quantioses inversions que empreses italianes varen fer al nostre país durant aquell període (Pirelli, Martini&Rossi, Cinzano, Hispano Olivetti, Metalgraf Española, Grober, els hotels Cuatro Naciones i Ritz, les navilieres Adria Di Fiume, Navigazione Libero Triestina...) així com la nostra peculiar situació estratègica i política varen aconsellar a la diplomàcia italiana, sobretot en el període

d'entreguerres, de dotar el nostre país d'una xarxa de delegacions oficials. La seva principal missió era tenir un bon nivell d'informació del territori que permetés prendre les millors decisions per als seus interessos en tot moment.

L'entramat que la diplomàcia italiana tenia a Catalunya, entre els anys vint i trenta del segle passat, constava de sis agències consulars: Tarragona, Girona, Cadaqués, Palamós, Roses i Sant Feliu de Guíxols. Aquestes seus depenien directament del consolat de Barcelona. Arnau González ha esbrinat el nom d'alguns dels responsables de les oficines, que feien *rapporti* per a Barcelona, Madrid o Roma, a partir del 1923, quan Mussolini ja havia arribat al poder.

Entre 1923 i 1931 el financer Andreu Ribera i Llorens va ser el titular de l'oficina a Palamós. A Sant Feliu, varen ser agents consulars en aquest període d'entreguerres Joan Fortó Jordà i el seu fill Joan Fortó Galceran. L'edició de *L'Autonomista* de l'11 de gener de 1933 recull que en aquell moment el Cavaller de la Corona d'Itàlia Pere Albertí i Miró era el responsable de la delegació. A Roses, Josep Rahola i Andreu Ferrer varen dirigir la seva diplomàcia en diverses etapes.

A diferència de la resta de les agències consulars italianes de la demarcació de Girona, que sovint varen ser regides per ciutadans autòctons, el viceconsolat honorari de Girona sempre va tenir al front un responsable de nacionalitat italiana. Malgrat que actualment la plaça estigui vacant, des que la va deixar el professor associat de la Universitat de Girona Giovanni Pardini, el *Vice Consolato Onorario* de Girona havia funcionat ininterrompudament (llevat del temps de la guerra) des de començaments de segle XX.

Durant molts anys, la seu consular va ser a la plaça Marquès de Camps i últimament a l'Av. Jaume I. Amb algu-

Carlo Baratto va ser el director tècnic d'Indústries Químicas y Tartáricas SA —popularment, «Els Químics»— des de 1927 fins que va ser acomiadat el 1933 per la família Ensesa

na excepció, com en el període 1907-1919, quan Cristoforo Grober va ser el vicecònsol, durant molts anys la seu diplomàtica va ser dirigida per diferents membres de la família Magaldi, fins que Giorgio Magaldi Bosch, que ho era des de 1988, ho va deixar a finals del 2008. Altres membres de la família que varen ocupar el càrrec varen ser Giuseppe di Giovanni Magaldi (de 1927 a 1936) i P. Magaldi després de la guerra. *El Pirineo* publicava el 22 d'octubre de 1941 que P. Magaldi va fer una aportació de 100 pessetes a un festival *Pro Viudas y Huérfanos* que va organitzar el règim.

A banda de la feina més política de fer *rapporti* per a Barcelona que el viceconsolat efectuava a l'època del Duce, la tasca de la delegació italiana a Girona va tenir al llarg dels anys un caire més administratiu, en el sentit d'assistir la comunitat italiana de les nostres comarques, atendre els transeünts i tramitar documents oficials. En menor mesura —per la manca de dotació econòmica—, també es va intentar incentivar l'intercanvi econòmic i promoure algunes activitats culturals. En aquest sentit, l'agència consular va organitzar el 1932 diversos cursos d'italià, oberts al públic en general, que es varen impartir a l'Ateneu de Girona.

Demografia

Al marge de les esmentades, una altra tasca remarcable que duïen a terme els agents consulars era l'elaboració d'un registre de ciutadans italians que vivien a les nostres comarques. En aquest sentit, el viceconsolat honorari, en tenir més mitjans, era el que tenia més bona informació. Arnau González recull en el seu llibre que, el 1887, la població italiana de Girona era de 46 homes i de 22 dones. El 1927 sembla que eren 39 famílies, i el 1934 vivien 84 italians a la ciutat i 44 a la demarcació. Girona a banda, la Bisbal també va tenir, en el període estudiat, un nucli de població d'origen italià prou important.

Cal tenir en compte que les dades que facilita l'agència consular sempre són sobre ciutadans residents que tenen passaport italià i que han acudit a donar-se d'alta en el registre. Si considerem que els immigrants italians residents a Girona no es varen barrejar entre ells de

AJUNTAMENT DE GIRONA. CROU. [AUTOR DESCONEGUT]

>> *Vista general (c. 1920) de l'empresa «Industrias Químicas y Tartáricas». En destaca la xemeneia, conservada després de l'enderroc de la fàbrica l'any 2001.*

forma significativa, i que la majoria es varen casar amb ciutadans i ciutadanes del país, hem de concloure que el nombre real era molt superior al que reflecteixen aquests censos, atès que aquests càlculs oficials no comptabilitzaven les segones i terceres generacions, que, tot i tenir orígens italians, ja no sortien a les estadístiques perquè formalment ja no tenien la nacionalitat.

Així doncs, si exclouem les migracions que es varen produir dins la península ibèrica, podem afirmar sense por d'equivocar-nos que durant els segles XIX i XX fins a l'arribada de la gran migració que va arribar a Girona a partir de finals dels anys vuitanta, els ciutadans d'ascendència italiana varen constituir durant decennis el col·lectiu d'origen estranger més important de la ciutat.

Algunes anècdotes

Cristòfol Grober comprà la fàbrica tèxtil Barrau el 1889, la indústria de filats i teixits de cotó que el 1844 havien fundat Pau Bosch Moré i Teresa Barrau Esplugues. Pau Bosch va morir al cap de poc i Teresa Barrau es va casar en segones núpries amb Laureà Figuerola, un polític liberal que fou ministre d'Hisenda en el govern de Serrano, nomenat pel general Prim. Laureà Figuerola passà a la història per ser l'introduïdor de la pesseta com a nova moneda espanyola el 1868, i està enterrat al cementiri de Girona.

Cristòfol Grober havia nascut en el si d'una família de llarga tradició

muntanyenca. Un seu oncle, Cristoforo, va participar el 9 d'agost de 1842 en una famosa cordada organitzada pel capellà del poble d'Alagna (Giovanni Gnifetti) que va conquerir per primera vegada diversos cims mítics dels Alps italians. El seu germà gran, Antonio Grober, va ser el primer de coronar, el 3 de setembre de 1874, el Monte Rosa pel seu costat més difícil. Des d'aleshores, aquest pic de la serralada que va assolir és anomenat la Punta Grober. Antonio Grober va presidir entre 1891 i 1909 el CAI (Club Alpino Italiano), l'associació muntanyenca amb més prestigi d'Itàlia encara avui.

Segons publicà l'octubre de 1880 *L'Excursionista*, el butlletí de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, en aquell moment Vicenç

Valentino Fargnoli Tannetto i Salvatore Crescenti, italians de segona generació, són dos fotògrafs de referència que varen documentar gràficament gran part de la primera meitat de la Girona del segle xx

Piera Tossetti era el delegat a Girona de l'agrupació, i Josep Lazzoli i Comas n'era un membre destacat.

Vicenç Piera Tossetti, un home molt vinculat al Baix Empordà, va publicar el 1881 el llibre *El Santuario de San Sebastián*. Aquest text, que és primer estudi editat sobre Sant Sebastià de la Guàrdia, és fruit d'una col·laboració amb l'escriptor de Fitor Miquel Torroella i Plaja.

El 1919, quan es va crear el GEIEG, Narcís Prat, el primer signant de l'acta fundacional de l'entitat excursionista, treballava a Can Priante (C/ Argenteria, 9). Aquest establiment, dedicat a la venda d'olis minerals, estava regentat per Salvatore Priante, que feia societat amb el seu cosí Blas Magaldi en un altre negoci que tenien obert al número 9 de la ronda Ferran Puig, segons consta a l'anuari Riera.

El milanès Vincenzo Luigi Albeverio Caracciola va ser durant un breu temps, el 1926, director de la divisió de cintes de la Grober, i posteriorment va ocupar la presidència del Girona CF en dos períodes (1940-1944 i 1948-1949).

Italians de segona generació

Valentino Fargnoli Tannetto i Salvatore Crescenti, italians de segona generació, són dos fotògrafs de referència que varen documentar gràficament gran part de la primera meitat de la Girona del segle xx. El seu testimoni ha estat una aportació impagable que ens ha

permès conèixer com era la societat gironina d'aquells anys.

Molt menys conegut que el seu germà, Adolf Fagnoli va ser un ebenista i orfebre més que destacable. L'artista noucentista gironí més oblidat, segons deia Narcís-Jordi Aragó en un article publicat l'any 1997 en el núm. 184 de la *Revista de Girona*, va rebre en vida els elogis dels més grans escriptors de seu temps. Joaquim Ruyra, Santiago Rusiñol, Gaziol, Salvat Papasseit, Víctor Català, Miquel de Palol... lloaren la seva obra. Narcís-Jordi Aragó diu en el seu escrit que Adolf Fagnoli «era un artesà prodigiós, creador de les màgiques arquetes que podien contenir tots els somnis i els més preuats tresors de la imaginació i la fantasia».

En aquest mateix exemplar de la *Revista de Girona* (pàg. 64), Pep Vila escriu una biografia sobre Adolf Fagnoli.

La llengua

El comportament lingüístic de les cultures, quan surten a l'exterior, fora de l'àmbit que els és propi, és molt divers.

Els catalans que viuen a l'estranger solen aguantar la llengua fins la tercera generació, sempre que els dos cònjuges tinguin el mateix origen. La cultura hispana o la d'origen rus, que tenen comunitats fortíssimes a l'exterior amb un potencial demogràfic molt important, no només mantenen la llengua i la cultura sinó que creen negocis, tot tipus d'associacions, mitjans de comunicació... i han aconseguit fins i tot tenir presència i reconeixement semioficial en llocs com ara els EUA o Israel.

A l'altra banda de la balança, pobles de gran tradició migratòria com els irlandesos o els gallecs perden la llengua només de sortir de casa. Adopten l'idioma del país d'acollida i l'incorporen fins i tot en les relacions familiars més properes.

El cas de les comunitats italianes a l'exterior pertany clarament a aquest segon grup. A l'Argentina, on la població d'origen italià constituïa gairebé un 70 % del total el 1980, l'italià és un idioma completament residual.

El comportament lingüístic dels italians que varen venir a Girona no va diferir gaire dels que varen emigrar a altres llocs del planeta, i podem dir

AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDL. (VALENTI FARGNOLI)

>> *Valentino Fagnoli Tannetto.*

que la presència de l'italià a la ciutat no ha existit mai. Els mateixos italinoparlants de primera generació varen oblidar la llengua només d'arribar, i ja no la transmeteren als seus fills. D'aquesta manera desaparegué ràpidament, no tan sols en les comunicacions entre membres de la colònia sinó també de les relacions familiars.

Els immigrants que varen venir a Girona s'integraren ràpidament al teixit social de la ciutat, adoptaren de bell antuvi les dues llengües locals en les seves relacions i fins i tot, en tots els casos, s'espanyolitzaren el nom. Els cas més emblemàtic és el de Cristoforo Grober, que es feia dir i signava com a Cristóbal, tot i ser el vicecònsol honorari d'Itàlia a la ciutat. L'única excepció del llarg reguitzell de noms que surten en el cens és el del fotògraf Fagnoli, que consta en el padró com a Valentino tot i haver nascut a Barcelona. Les dues primeres generacions de Nicolazzi es varen canviar fins i tot el cognom, i surten en el cens com a Pedro i Juan Nicolás. La tercera generació de la família va recuperar el cognom italià, i des de Ramon Nicolazzi s'ha mantingut la grafia original.

Després de 1939, algunes famílies que havien marxat durant la Guerra Civil, com ara els Magaldi, els Priante, els Baratto o els Albeverio, varen tornar

El temps de la guerra

No tant a Girona, sinó més aviat a les grans ciutats, la població d'origen italià va començar a tenir problemes —sobretot a partir de 1934— quan es va saber que Mussolini donava suport econòmic i financer a entitats feixistes i monàrquiques amb la intenció de fer caure la República.

Això motivà que elements anarquistes comencessin a atacar interessos italians al país i que es produís una inquietud evident entre la colònia italiana, fet que motivà que algunes famílies retornessin al seu país.

En concret, a Girona, l'incident més remarcable va ser l'assassinat de l'agent consular de Cadaqués Demetrio Serinano, el 29 d'agost de 1936. Uns dies abans, el 10 d'agost, el representant de la delegació transalpina a Roses havia estat evacuat en vaixell. El viceconsolat honorari de Girona, dirigit per G. A. Magaldi, encara era obert l'octubre de 1936. Quan, el 18 de novembre de 1936, els estats alemanys i italià varen reconèixer oficialment, com a govern legítim, els militars revoltats, la situació es féu insostenible. Totes les delegacions diplomàtiques d'aquests dos països varen ser clausurades i el personal repatriat en 72 hores, segons informació que recollia el *New York Times* uns dies després.

La postguerra

Després de 1939, algunes famílies que havien marxat durant la Guerra Civil, com ara els Magaldi, els Priante, els Baratto o els Albeverio, varen tornar, però la situació havia canviat molt, i ja mai més les coses varen tornar a ser com abans. Les condicions de vida eren molt difícils llavors, tant aquí com allà, i la vinguda d'italians es va tallar d'una manera dràstica.

A començaments dels anys seixanta un altre italià, Renzo Sgobazzi, tot un personatge, va jugar un rol decisiu en l'arribada de la televisió a Girona, però això ja és una altra història, digna de ser explicada, però que forma part d'un nou capítol dels annals de la ciutat.

Joan Barbarà i Puig
és estudiant de la cultura.